

Enquêteren in vroeg-naoorlogse wijken *een hele belevenis!*

Stadsgeograaf Erik van Marissing is bezig met promotieonderzoek naar stedelijk beleid, sociale cohesie en bewonersparticipatie in **vroeg-naoorlogse wijken** in Nederland. Bij het enquêteren in die wijken wordt hij ondersteund door studenten. Dit artikel geeft een impressie van de belevenissen van enkele student-assistenten die de afgelopen maanden gewapend met looplijsten, enquêtes, antwoordenvoloppen en plattegronden langs de deuren gingen in Utrecht, Den Haag en Amersfoort.

Onbekende kanten van de grote stad

Elke student die wel eens een college stadsgeografie heeft gevolgd kan de kenmerken van vroeg-naoorlogse probleemwijken zo opdreunen: een oververtegenwoordiging van lage inkomens en etnische minderheden, scholingsachterstanden, vandalisme, criminaliteit, spanningen tussen bewoners, een eenzijdige woningvoorraad, etcetera. Daar waar deze wijken kort na de Tweede Wereldoorlog erg in trek waren bij de midden-

klasse, behoren ze tegenwoordig tot het minder gewilde segment van de stedelijke woningmarkt. Sommige studenten kennen deze wijken omdat ze toevallig zelf in zo'n wijk wonen, maar voor de meesten vormt een masterexcursie naar bijvoorbeeld Den Haag of Rotterdam de eerste kennismaking met de onbekende kanten van het leven in de grote stad. Voor een iets kleinere groep doet zich van tijd tot tijd een andere gelegenheid voor om zelf een probleemwijk te bezoeken: als student-assistent meewerken aan het onderzoek van een promovendus.

De eerste indrukken: veelzijdigheid, gelatenheid, angst en wantrouwen

De redenen waarom de studenten meededen liepen uiteen: sommigen kwamen af op de term sociale cohesie, één van de basisbegrippen binnen de sociologie, **sommigen** waren nieuwsgierig hoe het er aan toe ging in wijken die zij zelf alleen kenden uit de krant en van televisie en anderen deden gewoon mee omdat het aardig verdient. Ondanks de verschillende instellingen en uiteenlopende verwachtingen kwamen de studenten veelal met dezelfde soort verhalen terug: "wauw, dat dit in Utrecht ook bestaat, dat is nog eens wat *anders* dan Wittevrouwen!". De oprechte woorden van **Marijke** van de Staak, derdejaars studente sociale geografie geven aan dat zelfs een stad als Utrecht voor sommigen erg groot kan zijn. Het 'afwijkende' karakter van een wijk als Nieuw-Hoograven is voor de daar woonachtige Sjoerd Eygenraam, student Aardwetenschappen vooral interessant: "mooi om de verschillen te zien in de wijk: buitenlands, Hollands, oud, jong, rijker, minder rijk, alles woont door elkaar".

Minder gezellig gaat het eraan toe in het Haagse Bouwlust, een wijk die in korte tijd heel hard achteruit is gegaan. De komende jaren gaan er in deze en omliggende wijken duizenden woningen op de

schop. En dat is goed te merken in de wijk: veel bewoners hebben totaal geen zin om mee te werken aan het onderzoek, zelfs al weten ze nog niet eens waar het over gaat. Hoewel ik ze van tevoren netjes een brief heb gestuurd om het onderzoek aan te kondigen, zijn er maar weinigen die zich dat nog kunnen (of willen) herinneren. Hun houding is te begrijpen: door de grootschaligheid van de plannen voor Den Haag Zuidwest hebben veel bewoners een volstrekt apathische houding ontwikkeld tegenover alles en iedereen die verbetering en vooruitgang durft te beloven, inclusief de wetenschap. Naast onvriendelijkheden als studenten die vanaf het balkon al worden toegeschreeuwd dat zij niet hoeven aan te bellen of mensen die op weg naar de deur de stapel papieren zien en als nog rechtsomkeert maken, stuitte sommige student-assistenten ook op ronduit nare ervaringen. Zo kwam de net begonnen Annemiek van Bemmel (4^e-jaars, Sociale Geografie) een verwarde man tegen die schreeuwde dat hij zojuist onder dreiging van een pistool beroofd was door drie mannen die zijn woning waren binnengedrongen.

De telefoontjes van bewoners die mij vroegen of de enquête niet in de bus kon worden gegooid zodat ze deze konden terugsturen deden eveneens weinig goeds vermoeden. Een kleindochter van één van de respondenten mailde mij: "mijn oma van 88 heeft een brief gekregen of ze mee wil doen aan het onderzoek. Hiervoor komt een enquêteur langs. Na enkele vervelende ervaringen met mensen die aan de deur langskwamen is zij angstig geworden om de deur te openen voor vreemde mensen. Wanneer U prijs stelt op haar mening over de leefbaarheid van de buurt, gelieve U een enquêteformulier aan haar toe te sturen". Psychologie- en Rechtenstudent Paul Timmer-Arends, die een buurt bezocht waar veel bejaarden wonen, wist me te vertellen dat deze angst onder de bewoners kwam doordat er regelmatig ongewenste mensen binnenkwamen met allerlei smoezen. Net als veel andere flatbewoners konden zij de studenten makkelijk en veilig afwimpelen vanachter hun intercomsysteem.

Respons en non-respons

Ondanks mijn waarschuwing dat ze zich niet te snel rijk moesten rekenen, waren de meeste studenten aanvankelijk positief gestemd: "verbaasd veel mensen gaven aan de enquête te willen invullen". Maar vanaf dat moment begon de ellende: "wanneer je er dan vervolgens voor terugkwam waren ze hem kwijt, vergeten, of had hun man hem nog niet ingevuld", aldus Mirjam den Braven (3^e-jaars antropologie). De 2^e-jaars sociale geografiestudenten Oisin Devlin en Michiel van Nieuwenhuizen, die samen in Bouwlust rondliepen, troffen een aantal flats, waarvan het volledige paneel met deurbellen eruitlag, waardoor een aantal van de adressen uit de steekproef alleen schriftelijk kon worden benaderd. Een boze man uit het Amersfoortse Liendert, tenslotte, nam uitgebreid de tijd om zich bij mij te beklagen over het feit dat hij het verschil tussen 'mee eens' en 'helemaal mee eens' niet begreep, "laat staan al die allochtonen die nauwelijks Nederlands spreken, dat is echt niet te doen meneer". Het kostte me behoorlijk wat moeite om uit te leggen wat een vijfpuntsschaal is en dat veel allochtonen vaak hun schoolgaande dochters om hulp vragen bij het invullen van de enquête.

Gelukkig waren er ook veel positieve ervaringen. De studenten werden vaak binnengevraagd, zoals Sjoerd, die "een oud omaatje" aantrof "die het liefst wilde dat ik de hele avond daar bleef om ook gezellig onder het genot van 'een koppie thee en veel koekies' samen met haar de enquête in te vullen. Ik had echt het idee dat ze het heel fijn vond dat er iemand langskwam". De Vlaamse studente Mieke Schrooten (Culturele

Antropologie) kreeg al snel gezelschap van "allerlei kinderen, die steeds nieuwsgierig waren naar dat rare meisje dat aan heel wat huizen aanbelde. Nadat ik er een paar keer geweest was, waren ze mijn vaste assistenten geworden. Om de beurt mochten ze met mijn fiets naar het volgende huis rijden of ergens aanbellen. Ze stonden mij al vaak op de hoek van de straat op te wachten". Zij had daarbij veel profijt van haar vriendelijk klinkende accent en kon vrijwel altijd haar verhaal afmaken. Ook Marijke had deze ervaring met de kinderen uit de buurt: "die Turkse en Marokkaanse kinderen (...) vonden het fantastisch en wilden allemaal meelopen en alles van me weten! Ze wilden zelf ook naar de Universiteit. (...) Het viel me op dat deze kinderen zo nieuwsgierig waren. Mijn Nederlandse vriendjes en vriendinnetjes en ikzelf zouden op die leeftijd nooit zo samendrommen om een vreemdeling in de wijk (ik moest echt vragen of ik soms verder kon lopen), er eerder met schuchtere oogjes en vragende blikken naar kijken". De 4^e-jaars studente Scheikunde Rianne Plantenga kreeg van een respondent een stapeltje rapporten mee van eerdere onderzoeken waaraan hij had meegewerkt, die ik "vast goed kon gebruiken bij mijn onderzoek". Ook de mensen die mij opelden gaven aan dat ze het erg belangrijk vonden dat hun mening werd gevraagd. Zo belde een man uit Hoograven op, die al meer dan dertig jaar in de wijk woonde en het erg belangrijk vond dat hij de enquête goed invulde. Alleen wist hij niet bij welke antwoordcategorie zijn MULO-opleiding hoorde, dus belde hij maar even. Een oudere allochtone vrouw vroeg of het verplicht was om de enquête in te vullen. Nadat ik had aangegeven dat het "zeker niet verplicht, maar natuurlijk wel erg belangrijk" was, antwoordde ze dat ze haar maatschappelijk werkster wel zou vragen om haar te helpen met het invullen.

Het leer-effect van de werkzaamheden

Hoe maak je de bewoners duidelijk dat het belangrijk is dat zij aan het onderzoek meedoen? En hoe zorg je er sowieso voor dat ze de deur niet voor je neus dichtgooien? Wat doe je als een slecht Nederlands-

sprekende man volhoudt dat zijn vrouw helemaal geen enquête heeft aangenomen, terwijl je die een paar dagen eerder wel degelijk hebt afgegeven? De meeste studenten ondervonden deze situaties aan den lijve en werden steeds handiger in hun antwoorden. eerstejaars student psychologie Serge 't Hoen merkte bijvoorbeeld al snel dat veel mensen niet precies weten hoe zo'n onderzoek in z'n werk gaat: "bij het eerste de beste adres werd me meteen verteld dat ik zeker alleen maar enquêtes afleverde bij blanke bewoners en niet bij donkere bewoners. Na dit voorval had ik mijn antwoord op dit soort vragen panklaar". Ook voor Mieke was het enquêteren, behalve vanwege feit dat ze nu weer wat beter de weg weet in de stad, "erg nuttig om alvast geconfronteerd te worden met een aantal handige 'know-hows', voor als je zelf onderzoek gaat doen". Ella Stoop (24, *Sociale Geografie en Bouwkunde*), die in het Amersfoortse Liendert enquêteerde in het kader van haar master thesis, ondervond al snel dat niet alle tijdstippen even geschikt zijn om bij mensen aan te bellen: "veel mensen waren niet thuis op zaterdag. Wellicht had dit te maken met het mooie weer. Bovendien hebben veel mensen geen zin om op hun vrije dag gestoord te worden door een enquêteur". Verder merkt ze "dat een aantal mensen zeer voorzichtig de deur opendeed wanneer het schemerde of al donker was geworden". Al met al is duidelijk geworden dat het ogenschijnlijk eenvoudige enquêterwerk ('het wegbrengen en ophalen van enquetes' zoals de functieomschrijving op de contracten luidde) een behoorlijk beroep heeft gedaan op de sociale en logistieke vaardigheden van de studenten. Gelukkig waren de meesten erg enthousiast over de werkzaamheden. Ik kan elke student die wat meer praktijkervaring wil opdoen deze enquêterwerkzaamheden dan ook van harte aanbevelen.

Behalve de studenten die in dit artikel aan het woord zijn gekomen, gaat mijn dank uit naar de andere enquêteurs en mijn enthousiaste afstudeerstudente Ella Stoop, die het Amersfoortse deel van de steekproef gebruikt voor haar master thesis.

De voortgang van het onderzoek is te volgen op www.erikvanmarissing.nl.